

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Матилда Иванова Александрова

Научна специалност „Социално управление“, професионално направление 3.7 „Администрация и управление“, Университет за национално и световно стопанство – София

Относно: Конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“ с единствен кандидат доц. д-р Десислава Иванова Йорданова по научно направление 3.7 „Администрация и управление (Управление на МСП и фамилен бизнес и предприемачество), обявен в ДВ бр.24 от 16.03.2018 г.

Правно основание: Конкурсът е обявен с решение на Факултетния съвет на Стопанския факултет на основание чл. 4 и чл. 29 от Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и чл. 62 от Правилника за прилагане на ЗРАСРБ. Рецензията е изготвена в съответствие с изискванията на чл. 29б от ЗРАСРБ, чл. 61 от Правилника за неговото приложение и чл. 116 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

1. Информация за кандидата

Доц. д-р Десислава Иванова Йорданова е родена през 1975 г. в гр. Дупница, като завършва висше образование – бакалавър по „Стопанско управление“ – през 1998 г. в СУ „Св. Кл. Охридски“. През 2000 г. придобива магистърска степен по „Стратегическо управление“ в същия университет. От 2001 г. се обучава по докторска програма в СУ „Св. Кл. Охридски“ по научна специалност „Социално управление“. През 2003 г. участва в семинар за докторанти по предприемачество и регионално развитие в Университета на гр. Векшьо (Швеция). През 2009 г. защитава успешно докторска дисертация на тема „Ефекти на пола върху предприемачеството: емпирични данни от България“ в Автономния Университет на гр. Барселона (Испания). От 2000 до 2002 г. е хоноруван асистент в СУ „Св. Кл. Охридски“ по дисциплините „Управление на човешките ресурси“ и „Организационно поведение“, а от 2007 до 2014 г. е асистент в катедра „Стопанско управление“.

От 2014 г. д-р Десислава Йорданова заема академична длъжност „доцент“ в СУ „Св. Кл. Охридски“ по професионално направление 3.7 „Администрация и управление“ (Бизнес администрация – управление на предприемачеството). Общият ѝ стаж по специалността е 17 години, от които 12 години в СУ „Св. Климент Охридски“. Владее английски, руски и испански език.

Кандидатът по конкурса членува в Експертния съвет на Центъра по предприемачество и проектно управление в Стопанския факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“. Член е също на редакционните колегии на престижни международни научни списания, както и на Европейския съвет за малък бизнес и предприемачество, Международния съвет за малък бизнес и международната мрежа Entrepreneurship Research and Education Network of Central European Universities /ERENET/. Има участия в значими проекти с бизнеса, като например „Еразъм за млади предприемачи“ (2018-2020 г.) по Програма COSME на Европейската комисия.

2. Оценка на учебно-преподавателската дейност

Доц. д-р Десислава Йорданова чете лекционни курсове и провежда семинарни занятия пред студенти от ОКС „Бакалавър“ и ОКС „Магистър“ в Стопанския факултет и други факултети на СУ „Св. Климент Охридски“ по учебните дисциплини „Предприемачество (на английски език)“, „Създаване на ново предприятие“, „Управление и унаследяване на семейна фирма“, „Управление и развитие на нови и малки фирми“, „Основи на предприемачеството и малкия бизнес“, „Основи на бизнес администрацията“. Качеството на учебно-преподавателската дейност на кандидата е допълнително осигурено чрез участието в два проекта, финансирани по ОП „Развитие на човешките ресурси 2007-2013“, а именно „Създаване на устойчив капацитет за прилагане на електронно дистанционно обучение за студентите от Стопанския факултет на СУ „Св. Кл. Охридски““ (където участва като експерт по разработване на учебно съдържание за електронни дистанционни форми на обучение) и „Създаване на устойчив механизъм за непрекъсната адаптация на учебните планове и програми към реалните потребности на пазара на труда в Стопанския факултет на СУ „Св. Кл. Охридски““ (където участва като експерт по съгласуване на промените и актуализиране на учебни програми и експерт по апробиране и тестване на обновените учебни програми).

Съгласно справката за изпълнението на количествените изискванията за заемане на академичната длъжност „професор“ в Стопански факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ кандидатът изпълнява изискванията – притежава минимум 4 години трудов стаж и поне 800 часа аудиторна заетост на академична длъжност „доцент“, има разработени два лекционни курса („Управление и унаследяване на семейна фирма“ в ОКС „Бакалавър“ с издаден учебник; „Предприемачество“ част 1 и 2 за дистанционно обучение в ОКС „Магистър“ за системата E-Learn), както и издаден самостоятелен учебник „Управление и унаследяване на фамилен бизнес“. Учебната дейност на кандидата е свързана и с преподаване на английски език по дисциплината „Предприемачество“ в ОКС „Магистър“ (Бизнес администрация – стратегическо управление).

Като хабилитиран преподавател кандидатът по конкурса е осъществил научно ръководство на над 20 дипломанти в Стопанския факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“, а през последните години е научен ръководител на двама докторанти.

3. Обща характеристика на трудовете на кандидата, представени по конкурса

Кандидатът доц. д-р Десислава Йорданова участва в конкурса за заемане на академична длъжност „професор“ с общо 34 публикации, от които 8 самостоятелни. Заедно с това, към материалите по конкурса са включени 4 доклади на международни конференции, които не са публикувани в сборници. Публикациите могат да бъдат класифицирани по следния начин:

- монографии – 1 самостоятелна;
- участия в колективни монографии – 3 броя;
- учебник – 1 самостоятелен;
- студии и статии, публикувани в редактирани колективни томове, издадени в чужбина – 6 броя;
- статии и статии, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази от данни с научна информация – 14 броя (от които 6 самостоятелни);

- доклади в сборници от конференции – 9 броя.

Материалите по конкурса са различни от тези, представени за придобиване на ОНС „доктор“ и по конкурса за заемане на академична длъжност „доцент“ съгласно чл.29 от ЗРАСРБ. Кандидатът изпълнява количествените изискванията за заемане на академичната длъжност „професор“ в Стопанския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ (за професионални направления 3.8 „Икономика“ и 3.7 „Администрация и управление“, приети от ФС на СФ, Протокол № 1/26.01.2016 г.) – над 1378 т. при минимален праг от 600 т., надхвърлящи над 2 пъти изискуемия минимум точки. Съгласно справката за научните публикации, представени за участие в конкурса, кандидатът участва с публикации с общ обем страници 776, от които 335 (43%) на английски език.

Съгласно справката за цитиранията, издадена от отдел „Библиотечно информационно обслужване“ на Университетска библиотека при СУ „Св. Кл. Охридски“ публикационната дейност на кандидата има значителен отзвук в международната научна литература. По данни от двете най-утвърдени вторични библиографски бази кандидатът има следните цитирания: 74 бр. на 3 индексирани публикации във Web of Science / Clarivate Analytics (h=3); 86 бр. на 13 индексирани публикации в Scopus / Elsevier (h=5). Съгласно световната индексиреща система с най-широк обхват Google Scholar кандидатът има установени 268 цитирания след 2013 г. (h=7), от които 32 са само за 2018 година (към края на месец юли). Установени са 13 публикации, индексирани в световната библиографска база EBSCO. Значителен брой от публикациите на доц. Йорданова са включени в библиотечните каталози на Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“, Университетска библиотека „Св. Кл. Охридски“, WorldCat Online Computer Library Center (OCLC) и Karlsruher Virtueller Katalog (KVK).

Научните трудове, представените от кандидата за участие в конкурса, могат да се обособят в четири основни направления – две общи (стопанско управление и предприемачество) и две по-тясно специализирани (управление на МСП и управление на фамилен бизнес). Публикациите по съответните направления са както следва:

- в областта на стопанското управление ([4], [6], [9], [23], [25], [27]);
- в областта на предприемачеството ([1], [2], [5], [7], [9], [12], [13], [18], [24], [26], [28], [30], [31], [32], [36]);
- в областта на управлението на МСП ([3], [4], [9], [11], [15], [17], [21], [22], [35]);
- областта на управлението на фамилен бизнес ([4], [8], [10], [14], [16], [17], [20], [21], [34], [37], [38]).

В областта на предприемачеството за участие в конкурса са представени 15 заглавия, от които 2 монографии; 3 студии и статии, публикувани в редактирани колективни томове в чужбина; 4 студии и статии, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация и други рецензирани периодични издания; 5 доклада в сборници от конференции и 1 непубликуван доклад на конференция.

Монографията „Entrepreneurship Education and Technopreneurial Attitudes and Intentions“ (№1) разкрива важни аспекти, свързани с ролята на обучението по предприемачество за развитието на положителни предприемачески нагласи и намерения сред студенти, които се обучават по природонаучни и инженерни специалности в български университети. Представени са дискуссионни въпроси относно същността и развитието на технологичното предприемачество, разгледани са важни аспекти и

фактори, влияещи върху стартирането на технологичния бизнес. Систематизирани са теоретични подходи при изучаването на предприемаческото поведение. На базата на изследвани теоретични модели на предприемаческите нагласи и намерения и проведени емпирични изследвания на факторите за развитие на положителни предприемачески нагласи и намерения, е изведена цялостна рамка и изследователски подход, свързан с предмета на изследване. Представени са резултати от собствено проучване относно влиянието на обучението по предприемачество върху предприемаческите нагласи и намерения на студенти, обучаващи се в природни и инженерни науки в български университети. На обучението по предприемачество е посветена и статията „Entrepreneurship education and technopreneurial attitudes“ (№12), където са представени резултатите от сериозно емпирично изследване, обхващащо извадка от студенти, обучаващи се в 15 български университети. Аргументирани са изводи относно технологичното предприемачество като желана кариера от респондентите и са повдигнати важни дискуссионни въпроси, свързани с възприятията на степента на осъществимост по отношение на такъв тип предприемачество. На същата тема е посветена и публикация №28, където обучението по предприемачество се разглежда като важен фактор, засилващ шансовете за успех на стартиращите собствен бизнес. Тук са изследвани и същностните характеристики на предприемаческия труд, използвани за проблематизиране и обосноваване на управленските аспекти на обучението по предприемачество.

В колективната монография „Business Administration: Theory and Practice in Bulgaria“ са изследвани теоретични и практически аспекти на стопанското управление в българските предприятия, като частта на кандидата включва систематизирането на характеристики, критерии и показатели за представяне и интерпретиране на предприемачеството в българската стопанска практика. Специално внимание е отделено на преподаването на управленски дисциплини, организационното развитие и иновационната дейност.

Важно място е отделено и върху различни фактори на бизнес средата, които имат значима роля за развитие на предприемачеството в България. В статия №5 чрез използване на казусния подход за развитието на туристически дестинации в България и Португалия са изведени фактори, представляващи сериозна пречка пред предприемаческото поведение в туристическия сектор. Статията съдържа полезна теоретична рамка при моделиране на оптимални стратегии за развитие на туристически продукти и дестинации. Детайлизиран анализ на икономическата среда в България е представен в публикация №9. Във връзка с това са изведени полезни модели за микрокредитиране на МСП. Публикации № 30 и 31 са фокусирани върху факторите, допринасящи и възпрепятстващи предприемаческия успех.

Специфичен аспект в рамките на това направление е изследването на предприемаческата ориентация като управленска иновация (№7). В студията е аргументирана тезата, че възприеманата предприемаческата ориентация като управленска иновация може да засили конкурентоспособността на българските компании както на вътрешния, така и на международните пазари. Важна роля имат конкретните доказателства относно влиянието на предприемаческата ориентация върху постигнатите от организациите резултати.

В областта на управлението на фамилен бизнес за участие в конкурса са представени 11 заглавия, от които 1 монография, 2 студии и статии, публикувани в редактирани колективни томове в чужбина; 5 студии и статии, публикувани в

реферирани и индексирани научни списания; 1 учебник и 2 непубликувани доклада на конференции.

В колективната монография „Анализ на състоянието и факторите за развитие на МСП в България“ (№4) са представени резултатите от изследване на сектора на МСП в България за периода 2009-2012 г. Въз основа на национално представително проучване са изведени актуални теми и проблеми, които са от съществено значение за икономическото възстановяване и устойчивост на сектора на МСП. Участието на кандидата е свързано с очертаване на управленските практики във фамилните фирми. Тази актуална проблематика е представена и в статията „Management Practices in Bulgarian Family and Non-family SMEs: Exploring “Real” Differences“ (№8), където е изведена съществената роля на фамилните фирми за икономиката в Централна и Източна Европа. Идентифицирани са различията в управленските практики на български фамилни и нефамилни фирми с помощта на регресионен анализ. Икономическият принос, дефинициите, характеристиките, специфичните особености и предизвикателствата пред унаследяването на фамилните фирми в България са предмет на анализ на публикацията „National Country Studies in BSEC Region: Bulgaria“ (№10). Специален интерес представляват институциите, политиките и инициативите в подкрепа на фамилния бизнес в България. Емпирично изследване с извадка от 51 български фамилни фирми е представено в публикацията „Development and selection of successors in family firms: evidence from Bulgaria“ (№14). Авторът аргументира основните подходи и практики при обучението и развитието на наследник, значението на различните характеристики при избора на наследник и придобиването на неявно знание за различни аспекти на бизнеса. Достига се до обосновано заключение, че наличието на ясни критерии за избор са определящи за успеха на развитието на фамилните фирми.

В областта на управлението на МСП за участие в конкурса са представени 9 заглавия, от които 2 монографии; 1 статия в редактиран колективен том в чужбина; 5 студии и статии, публикувани в реферирани и индексирани научни списания; 1 непубликуван доклад на конференция.

В колективната монография „Изследване на предприемачеството и перспективите за развитие на иновациите в МСП 2012-2013 г.“ (№3) е изследвано актуалното състояние на сектора на МСП с фокус върху предприемачеството и перспективите за развитие на иновациите, като се прави оценка на конкурентоспособността на приоритетни производствени сектори. Използвани са разнообразни методи и източници на информация, включително мащабно емпирично проучване, включващо национално представителна извадка от 500 МСП от 11 сектора на икономиката. Поставен е акцент върху анализа на макроикономическата и бизнес средата, характеристиката и устойчивостта на сектора на МСП, текущото състояние на предприемачеството в България, иновативността на МСП и икономическите политики за насърчване развитието на сектора. В колективната монография „Анализ на състоянието и факторите за развитие на МСП в България 2011-2012 г.“ (№4) са идентифицирани характеристиките и факторите за развитие на МСП в България. Проведеният анализ е фокусиран върху избрани ключови фактори за устойчиво развитие и конкурентоспособност: достъп до финансиране, иновации, интелектуална собственост, интернационализация. За всеки един от факторите е построен и пресметнат индекс, който осигурява информация относно разглежданите процеси, проследява динамиката за развитие и дава възможност за сравнимост на състоянието на отделните групи МСП. Въз основа на анализа са идентифицирани две групи МСП: предприятия с ниска степен на конкурентоспособност, които не успяват да излязат от икономическата криза, и МСП с относително по-висока степен на конкурентоспособност, които

реализират растеж в периода на икономическо възстановяване. Прави се обоснован извод, че устойчивостта на сектора на МСП зависи от ефективността на достъпа до финансиране, иновативността, интелектуалната собственост, интернационализацията и прилагането на добри практики.

В това направление част от представените публикации са насочени към факторите за интернационализация на МСП. Индексираната във Web of Science публикация „Gender and international entry mode“ (№11) представя резултатите от емпирично изследване на разликите по отношение на начина на навлизане на чужд пазар при интернационализацията на български МСП. Теоретичният модел обхваща две утвърдени в научната литература подходи, а именно ресурсно-базирания подход и теорията за половата социализация. Приносен момент имат резултатите, опровергаващи ролята на уменията и ресурсите, придобивани от мениджърите с възрастта, в процеса на навлизане на чужд пазар. Интерес представлява индексираната статия в Scopus “Exploring the moderation effects of family business status on the relationships between CEO's characteristics and SME internationalisation: evidence from Bulgaria” (№17), разглеждаща модерирания ефект на фамилия статус на компанията по отношение на влиянието на характеристиките на изпълнителния директор върху интернационализацията на бизнеса. Освен ресурсно-базирания подход тук се използва и теорията за висшите ешелони, като се аргументира тезата, че ефектите на някои характеристики на изпълнителния директор върху интернационализацията на компанията са различни във фамилия и нефамилия фирми.

В направлението „Управление на фамилия бизнес“ е и представеният учебник „Управление и унаследяване на фамилия бизнес“ (№34). Той обхваща цялостен университетски курс по управление и унаследяване на фамилия бизнес, като запознава студентите със същността и значението на фамилия бизнес и специфичните проблеми, предизвикателства и добри практики при неговото управление и унаследяване. Учебникът представя най-новите теоретични концепции, модели и методи, свързани с управлението и унаследяването на фамилия бизнес. Трябва да се отбележи и специфичният подход по отношение на решаването на конкретни практически проблеми и справянето с предизвикателствата при управлението и унаследяването на фамилия бизнес.

В областта на стопанското управление за участие в конкурса са представени 6 заглавия, от които 1 монография; 2 статии в редактирани колективни томове в чужбина; 1 статия, публикувана в реферирано и индексирано научно списание; 2 доклада в сборници от конференции. Тези публикации тематично могат да бъдат разделени в три групи: корпоративна социална отговорност, културни аспекти и ориентири на управлението, и изследване на удовлетвореността в организацията.

Публикацията „Case Study: An International Study on CSR in Five Countries (Portugal, Bulgaria, Brazil, India and Greece): Effects on Economic Development, Environmental Sustainability and Social Welfare“ (№6) е базирана на казусния подход и представлява сравнително изследване на корпоративната социална отговорност в пет страни. Важно значение както за управленската теория, така и за практиката има дискусиата относно значението на корпоративната социална отговорност за икономическото развитие, устойчивостта на околната среда и социалното благосъстояние. Сходна е проблематиката и на публикация №23 „Corporate Social Responsibility: An International Study. The Case of CGD (Portugal), Vale (Brazil), TechnoLogica (Bulgaria) and IndianOil (India)“, която представя примери от различни

региони на света по отношение на политики и дейности в областта на корпоративната социална отговорност.

Измеренията на културата водят до идентифициране на ориентири за межкултурни сравнения. Публикация №25 представя анализ, чрез който може да се проследи как в рамките на общностната култура за дадена страна се идентифицират такива разграничаващи фактори, които могат да променят и дори да деформират общите национални норми. В доклада са показани и практически насоки (препоръки към мениджъри и функционални специалисти) как да използват културните ориентири при управлението на човешките ресурси. На удовлетвореността в организацията е посветен доклад №27 „Подходи и интерпретации при изследване на удовлетвореността в организацията“, който съдържа аналитико-синтетично очертаване на проучвания относно удовлетвореността от труда. Дискусията обхваща описателната, обяснителната и прогностичната стойност на модел за изследване на удовлетвореността в организацията.

Представените трудове на кандидата са доказателство за неговата висока научна компетентност, изявен изследователски капацитет и възможности за провеждане на самостоятелни научни изследвания с доказано международно признание, както и за успешна работа в екип, включително участие в международни консорциуми и изследователски мрежи. Доказателство за значимата изследователска компетентност на кандидата е и проектната дейност, по-специално ръководството на научноизследователски проекти на теми: „Влияние на социалния пол върху младежкото предприемачество“ (договор СУ 80-10-186/2018); „Трансформация на университетите в предприемачески университети: бариери, стимулиращи фактори и добри практики“ (договор СУ 80-10-83/2017); „Предприемачество сред младежите, завършващи висше образование: ролята на университета“ (СУ 74/03.04.2015). Кандидатът притежава както отлична осведоменост относно съвременното развитие на научната мисъл в областта на предприемачеството и управлението на МСП, така и задълбочено аналитично мислене и способност критично да преосмисля и да реализира съвременни подходи и методи за емпирични изследвания.

4. Оценка на научните и приложни приноси

Фокусът на научните публикации и изследователската дейност на доц. Десислава Йорданова дава възможност да бъдат изведени основните приноси за науката и практиката, като синтез на научни знания и практико-приложни резултати в областта на предприемачеството и стопанското управление. В научно-теоретичната област приносите допълват и аргументират актуални аспекти от управлението на МСП и фамилияния бизнес, управленските измерения на корпоративната социална отговорност, както и културните ориентири. Част от приносите, имащи теоретични аспекти, се отнасят до концептуализацията на предприемаческата ориентация като управленска иновация при идентифициране на модериращите ефекти на предприемаческата ориентация и организационните резултати. Предложен е и концептуален модел на влиянието на обучението по предприемачество за формиране на предприемачески нагласи и намерения за развитие на технологично предприемачество.

От практико-приложна гледна точка постиженията на кандидата са насочени към идентифициране на факторите на средата, които имат важна роля за развитие на предприемачеството в България, в това число факторите за развитие на МСП и тяхната интернационализация. Към приносите с научно-приложен характер могат да се отнесат

и идентифицирането на характеристики и управленски практики във фамилените фирми, характеристиките на унаследяването, както и критерии за разграничаване между фамилените и нефамилните фирми.

5. Критични бележки и препоръки

Нямам критични бележки към материалите, представени по кандидатурата. Основната ми препоръка към доц. д-р Десислава Йорданова е да продължи усилията си в търсенето на възможности за популяризиране на резултатите от своята изследователска работа в престижни международни издания, индексирани в световно признатите библиографски и наукометрични системи. Считаю, че кандидатът има безспорен потенциал да разшири участието си в изследователски проекти в европейското научно пространство, както и успешно да защити дисертация за присъждане на научна степен „доктор на науките“.

6. Заключение

В обобщение може да се посочи, че обемът и качеството на преподавателската и научноизследователската дейност на кандидата изцяло удовлетворява изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за приложение на ЗРАСРБ и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“. Покрити са количествените изисквания за заемане на академичната длъжност „професор“ в Стопанския факултет, като са налице значими научно-приложни приноси в научните публикации на кандидата. Въз основа на това напълно основателно и убедено **давам положителния си вот** за кандидатурата на доц. д-р Десислава Иванова Йорданова за заемане на академична длъжност „професор“ в професионалното направление 3.7 „Администрация и управление“ (управление на МСП и фамилен бизнес и предприемачество).

31.07.2018. г.

Гр. София

Рецензент:

/ проф. д-р Матилда Александрова/